

Nr 81

Av herr Alemyr m. fl., om skyndsam översyn av och avvägning mellan olika studiesociala åtgärder.

Den centrala roll som utbildningsfrågorna intar i ett modernt samhälle motiverar den stimulans av utbildningsintresset som studiesociala stödåtgärder innebär. Från olika utgångspunkter har åtgärder på detta område tillmätts en hög angelägenhetsgrad i det fortsatta reformarbetet. Studiesociala åtgärder har aktualiserats i samband med familjepolitiken. I diskussionen kring betänkandet »Samhället och barnfamiljerna» har studiestödet, mot bakgrund av den markerade tendensen till längre utbildningstid, tillmätts en betydande vikt som ett led i familjepolitiken. Vidare har studiesociala åtgärder förts fram i samband med diskussionen om det tekniska och ekonomiska framåtskridandet. Från många håll har understrukits att bristen på utbildad arbetskraft framstår som en av de allvarligaste flaskhalsarna vid strävandena att upprätthålla takten i produktionsökningen. Den rastlösa utvecklingen på det vetenskapliga och tekniska området skärper kraven på yrkesskicklighet. Skall vårt land kunna utnyttja de möjligheter till snabbt framåtskridande som denna utveckling ger, måste de mänskliga resurserna effektivt tillvaratas på såväl de praktiska som teoretiska utbildningsvägarna. Slutligen har studiesociala åtgärder aktualiserats i samband med strävandena att öka jämlikheten i samhället. En av de mest markerade klassbarriärerna i dagens samhälle är rekryteringen till den högre undervisningen. Av skilda utredningar framgår att de ekonomiska studiehindren spelar en avgörande roll för den sneda rekryteringen.

Under senare år har även en rad studiesociala åtgärder genomförts eller föreslagits av olika utredningar. Studentsociala utredningens förslag om naturastipendier till studerande vid universitet och högskolor genomförs slutgiltigt vid årets riksdag. Läroverksstipendier och stipendier för studerande vid yrkesskolor och folkhögskolor har utbyggts. Sammanlagt utdelas för närvarande inemot 50 miljoner kronor för studier vid olika skolformer. Stödstorlek, behörighetsvillkor, utdelningsprinciper och administration växlar emellertid mycket snabbt. Från olika organisationer, bl. a. Socialdemokratiska ungdomsförbundet och Socialdemokratiska studentförbundet, har önskemål framställts om en kraftig utbyggnad av stipendieväsendet, syftande till en generell, icke behovsprövad stipendiering eller studielön.

Till andra former för direkta studiesociala åtgärder som aktualiserats vid

skilda tillfällen hör skatteavdrag till förmån för studerande. Sålunda har skattelagssakkunniga den 20 december 1956 avgivit ett »Betänkande med förslag till bestämmelser om avdragsrätt och skatteplikt för periodiskt understöd samt om avdragsrätt för studieunderstöd m. m.». Enligt förslaget skulle periodiskt studiebidrag i beskattningshänseende bli avdragsgillt 1958. Skulle avdragsrätten gälla bidrag till studier vid såväl högskolor som läroverk och liknande institutioner beräknas skattebortfallet för det allmänna bli cirka 57 miljoner kronor.

Den princip, som skattelagssakkunniga framfört för snar tillämpning, säger sig de sakkunniga icke haft anledning att väga mot principen om direkt studiehjälp i form av stipendier och dylikt. Eftersom avdragsrätten främst kommer att få betydelse för sådana grupper, som redan traditionellt bereder sina barn ekonomiska möjligheter för vidareutbildning, torde den föreslagna avdragsrätten icke i nämnvärd utsträckning bidra till ökad rekrytering till högre studier. Av den aktuella diskussionen om begåvningsreserven framgår att stora grupper av studielämplig ungdom, inte minst av ekonomiska skäl, hindras från att skaffa sig vidareutbildning. Det förefaller uppenbart att om man i stället kunde använda 57 miljoner kronor till ökade stipendier för sådana ungdomars studier, skulle man få ett helt annat resultat i rekryteringsavseende. Om sålunda skattebortfallet för bidrag till studerande vid olika högskolor — vilket beräknats till 12 miljoner kronor — i stället användes för en utökning av antalet naturstipendier, skulle detta möjliggöra en tredubbling av nu utgående anslag för detta ändamål.

En annan form av skatteavdrag, som för närvarande är under prövning av skattelagssakkunniga, utgör avdragsrätt för amorteringar av studieskulder. Några kostnadsberäkningar för en sådan reform har ännu icke offentliggjorts, men också den torde medföra ett icke obetydligt skattebortfall.

Familjeberedningen framlade i en promemoria av den 2 oktober 1956 vissa förslag till ökning av den statliga studiehjälpen till andra studerande än elever vid universitet och högskolor. Beredningen föreslog bl. a. borttagandet av kvarstående skolavgifter och införandet av generella grundstipendier utan behovsprövning till alla i åldern 16—18 år som fortsätter sin utbildning. Vidare föreslogs en höjning av det månatliga studiebidraget till inackordering samt en höjning av de behovsprövade stipendierna. Familjeberedningens förslag angående statlig studiehjälp har till en del vunnit beaktande i årets statsverksproposition.

Av ovanstående korta sammanfattning framgår att samhället i många former engagerat sig för studiesociala åtgärder. Allmän enighet torde råda om vikten av ytterligare utbyggnad av dessa stödåtgärder. Kostnadskrävande reformförslag föreligger och andra är under utarbetande. De olika åtgärderna faller emellertid under olika departement och är heller inte administrativt samordnade. Med undantag för högskolorna synes vidare knap-

past något aktuellt material om den sociala rekryteringen på olika utbildningsvägar eller effekten av olika studiesociala åtgärder ha insamlats.

Tiden förefaller nu vara inne att på grundval av en bedömning av samhällets behov av utbildad arbetskraft på skilda områden göra en samlad översyn över olika direkta stödåtgärder och därvid uppmärksamma bl. a. deras effektivitet för att utjämna barnkostnaderna och för att främja rekryteringen till utbildningsanstalter, fördelningen av stipendieanslagen på olika utbildningsvägar samt möjligheterna att komma fram till någorlunda enhetliga bidragsformer och behörighetsvillkor över hela linjen.

Inför den starka utvidgning av hela utbildningsväsendet som är att vänta i framtiden måste även de s. k. indirekta eller institutionella stödåtgärderna ägnas ökad uppmärksamhet. Det gäller att ordna bostadsfrågan framför allt för dem som utbildar sig utanför hemorten, det gäller att ordna kosthållet, från skolmåltider till matsalar för studerande, det gäller att ordna hälsovården och tillgodose behovet av fritids- och samlingslokaler. Det gäller vad man skulle kunna kalla för att utforma en miljöpolitik för ett snabbt expanderande utbildningsväsen. Detta kräver en förnuftig och noggrann planering från samhällets sida.

Under de senaste åren har icke minst från ekonomers och företagsledares sida framhållits behovet av förbättrade möjligheter till vidareutbildning för olika kategorier av yrkesverksamma. Dels går ju utvecklingen på många områden så snabbt att en gång förvärvade kunskaper blir inaktuella om de icke kompletteras med insikter om vetenskapens och teknikens nya rön. Dels gäller det att tillgodose det utbildningsintresse som hos många människor väcks först när de några år varit verksamma inom produktionen. Statsmakterna har i vissa fall, framför allt då krissituationer uppkommit, genomfört åtgärder som varit ägnade att stimulera till vidareutbildning. Som ett exempel kan nämnas de fördelaktiga villkor på vilka folkskollärare kan skaffa sig förstärkt kompetens. Uppenbarligen är emellertid möjligheterna till vidareutbildning mycket ojämnt fördelade. Det stora flertalet arbetare och tjänstemän torde, framför allt om de är familjeförsörjare, endast i sällsynta fall ha de ekonomiska möjligheterna till sådan utbildning. Samhällets möjligheter att stödja olika former av vidareutbildning bör bli föremål för en grundlig genomlysning. De reformer, som ovan berörts, har alla en stark angelägenhetsgrad och kräver i många fall skyndsamma åtgärder från statsmakternas sida om behovet av utbildad arbetskraft inför den tekniska utveckling som förestår skall kunna tillgodoses. Det förefaller vidare uppenbart att rekryteringen till flera för samhället betydelsefulla studieområden för närvarande inte är förenlig med rättvisekravet i ett demokratiskt samhälle.

Vi föreslår därför,

att riksdagen i skrivelse till Konungen måtte hemställa om en skyndsam översyn av och avvägning mellan olika

studiesociala åtgärder samt att de förslag som utredningen kan föranleda snarast förelägges riksdagen.

Stockholm den 23 januari 1957

Stig Alemyr

Hans Hagnell

Rune Johansson
i Norrköping

Erik Adamsson